

Емоційний діалог як засіб розкриття внутрішнього світу героя у новелі М. Коцюбинського "INTERMEZZO"

Ірина Небеленчук,

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри теорії та методики середньої освіти

Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського

У статті розкрито внутрішній світ героя, його стан, настрої, переживання за допомогою емоційного діалогу. Показано значення художніх образів, деталей для розуміння емоційно-психологічного стану героя, особливості часопростору. На конкретних прикладах проілюстровано особливості роботи над новелою.

Ключові слова: психологізм, поезія в прозі, імпресіонізм, психологічна новела, персоніфікація, емоційний стан, гармонія.

Б. Степанишин зазначає, що "про Михайла Коцюбинського, людину великої душевної краси, не можна говорити буденно. Треба з піднесенням і хвилюванням розповісти учням про скромність, простоту і сердечність Коцюбинського..., про його глибоку порядність" [5, 80]. М. Грицюта вказує: "Життя і діяльність М. Коцюбинського можна порівняти з кипучою, вічно живою гірською рікою" [1, 3]. І це справді так. Ознайомившись із творами українського письменника, можна побачити людей різних національностей, верств населення, соціальних прошарків. Зображуючи героїв, М. Коцюбинський показував людські душі: нескорені, люблячі, чуттєві, допитливі, життєрадісні, з добрим і полум'яним серцем, які прагнуть волі. Література, на думку письменника, "мусить бути дзеркалом для кожного моменту життя" [4, III, 244].

Ранні твори письменника були написані під впливом творчості Т. Шевченка, М. Вовчка, П. Мирного, І. Нечуя-Левицького, М. Некрасова. Однак М. Коцюбинський виробляє свій стиль написання, знаходить нові образи, спостерігаючи за життям на селі, знайомлячись з багатим фольклорним матеріалом. "Людяність, краса, народ, Україна — це улюблені теми розмов Коцюбинського, вони завжди були з ним, як його серце, його мозок і славні ласкаві очі", — зазначає М. Горький [2, 443].

"Intermezzo" — психологічна новела з жанровими ознаками "поезії в прозі", один із кращих творів письменника. Виснажений подіями 1905 року, змучений душевно і фізично, автор їде в село Кононівка на Полтавщині, зупиняється у маєтку Є. Чикаленка. М. Коцюбинський відчуває втому, і ця втома не фізична, а душевна. Найбільше, чого він прагне, — "скинути з себе хвилю людського бруду, який непомітно заливав твоє серце, хочеться очиститись і відпочити" (із листів М. Коцюбинського до О. Аплаксіної). Н. Левченко зазначає: "Михайло Коцюбинський — великий письменник-гуманіст, психолог, справжній екзистенціаліст, для якого життєвий матеріал слугував тлом для виявлення винятково індивідуалістичного світу творця. Чи не найкраще йому вдалося зобразити в своїх творах величаву і по-особливому трагічну самотність людської душі серед безмежної загадкової та гармонійної природи" [3, 3]. "Самотність людської душі", втома і відновлення душевної рівноваги склали основу новели "Intermezzo", яка і була написана під враженням від чудової полтавської природи.

Метою статті є розкриття внутрішнього світу героя засобами емоційного діалогу, який спрямований на виявлення стану, настроїв, переживань, визначення символічного значення образів, зорових і слухових елементів, що передають відчуття спокою, відпочинку, умиротворення, гармонійної єдності з природою.

За допомогою художніх образів, деталей автор залучає читачів у світ життя свого героя, показуючи його переживання, біль, тугу, радість, щастя. У творі є багато образів-символів. З-поміж них можемо виокремити такі: планети, дорога, день, ніч, сонце, баня (зоряна та небесна), птахи (зозуля, жайворонки, ворони), собаки, жито, пшениця, ячмінь, вода, криниця, арфа, зорі, молоко, вітряк, хліб, земля. Охарактеризуємо деякі з них.

Чільне місце займає образ дороги. Цей образ у новелі багатогранний: власний шлях, відсутність перешкод, дорога усього життя, яке "безупинно і невблаганно іде". Дорога — це окремий персонаж, оскільки на ній автор зустрічає людину. З людиною в героя пов'язані власні страждання, біль, розбиті надії та відчай. До того ж герой висловлює невдоволення тим, що саме людина змушує його жити не так, як він хоче, а так, як "треба" і "мусиш". І це не та дорога, якою хоче йти герой. Тому він втікає від міських гаму, гуркоту, скреготу, пилу та бруду. Він їде поїздом дорогою, яка віддаляє його від "городського" життя, "людського гаму". Однак, їдучи дорогою, герой відчуває, як "город витягує в поле свою залізну руку... і не пускає". Дорога для героя пов'язана з тривогою, занепокоєнням, зневірою, невпевненістю, невизначеністю. Підтвердженням цього є риторичні запитання, які герой ставить собі, коли прямує дорогою, та запитальні слова в реченнях — чи, невже.

Особливого значення набувають образи дня і ночі. Для героя — це не лише часові межі доби. З днем і ніччю пов'язані роздуми, переживання, біль, безсоння та інше. День (у фольклорних джерелах) символізує діяльність, натхнення, досягнення, звернення, пізнання та відкриття нового. Однак герой бачить у ньому тільки бруд, сміття, задуху, "мерзенність людського існування". На початку твору день для героя значно страшніший, ніж ніч. День — це люди, тіні людей, дорога, камінь, залізо, сморід, скрегіт фабрик, грім коліс, забруднення повітря пилом і димом. Тому герой чекає ночі, де панують спокій, тиша, сон, забуття, щоб відпочити. Проте вночі на героя чекає "химерна сітка"

людського "мерзенства". І вночі герой не має спочинку, його серце не може вмістити людські страждання. Ніч для героя — це люди (знову люди), страждання, сон, спокій, п'ятьма. Бурхливий день змінює неспокійна тривожна ніч, про закінчення якої сповіщає початок дня, і герой здригається від **"ревуних потоків людського життя"**. Світло і темрява (день і ніч) поєднуються в одне ціле — чекання спокою та сну. Ча-сопросторові межі стираються. А далі виникає образ смерті як звільнення від життєвих турбот, задухи від **"людського життя"** й **"усіх городських вулиць"**, тяжкого психологічного стану, що пов'язаний із зневірою, розчаруванням, неймовірною втомою, байдужістю до навколишнього світу, відсутністю душевної рівноваги. Герой ні вдень, ні вночі не знаходить спокою та відпочинку.

Причиною всього є людина. Можемо спостерігати, як душа героя роздвоюється між днем і ніччю, бурхливістю та спокоєм і, звичайно, людьми, серед яких є друзі й недрузі. Образ людини проходить через увесь твір. На початку новели бачимо узагальнений образ людини. Людина несе з собою бруд, сміття, задуху, мерзотність. Цьому протиставляється **"свята тиша землі"** (чистота, спокій, весела зелень, простори, глибоке небо, море, сонце, віти берези, зозуля, сонце тощо), якої всією душею прагне герой твору. Можна спостерігати доволі негативне ставлення героя до людини:

- **"як звірина**, і звірячі інстинкти";
- **"як вампір"**, що хоче "виссать мене, всю мою кров";
- **"створіння"**: "кричать", "метушаться", "сміються";
- **"як дикі коні"** (потоки людського життя).

У ході новели змінюється ставлення героя до людини. Це вже не узагальнений образ, а більш конкретний. Людей герой поділяє на ворогів і друзів, сторонніх і близьких. Проте друзів і близьких значно менше. А інші **"кричать, лишають на душі сліди своїх підощв"**. І через це ліричний герой страждає. Він настільки боїться зустрічі з людиною, що навіть здригається тоді, коли набігає невеличка хмарка. Зустріч з людиною герой сприймає як горе. І тому ще відчутнішою стає його втома: **"Я утомився... Я утомився. Мене втомили люди"**. (Для порівняння зі словами М. Коцюбинського: **"Я страшенно втомився душею"**.)

Наприкінці твору герой зустрічається з людиною — **"то був звичайний мужик"**. Слухаючи його, побачив **"купу чорних солом'яних стріх, затертих нивами"**, **"дівчат у хмарі пилу"**, **"брудних, негарних, з обвислими грудьми, кістлявими спинами... блідих жінок у чорних подертих запасаках... пращоватих (шолудивих, паршивих) дітей всуміш з голодними псами"**... Образ людини деталізується і звужується до конкретних, хоча й узагальнених, осіб: **мужик, дівчата, жінки, діти**.

Таким чином, через "мужика", у якого п'ятеро голодних дітей і яких нічим годувати, відкривається **"всезагальне людське горе"**: чужа робота, голодні діти, нужденне та пропаше життя, обкрадання один одного, щотижня биття становим, зрада приятелів і однодумців, продажність близьких людей, доноси, підступність, гарячка, ув'язнення, воші, каторга в далекому Сибіру, смерть.

Коли серед чудової природи починає відроджуватися душа героя, тоді й змінюється його ставлення до дня і ночі, хоча і в цьому випадку вони являють собою одне ціле. Герой сприймає їх як символ народження нового, творення чогось невідомого, незвичного, таємничого і, звичайно ж, вічного. Так, удень герой бачить безмежність поля, його **"теплу, живу, непереможну міць"** і таким чином стає свідком **"плодючості"**; спостерігає, як завдяки сонячним променям наливається силою колос, як народжується пісня жайворонка.

Повертаючись, герой "в складках своєї одезі приносив запах полів". І тоді він спостерігає ще за одним відкриттям: **"як будувалася ніч"**: **"ставила легкі колони"**, **"заплітала сіткою тіней"**, **"зсувала й підносила вгору непевні, тремтячі стіни"**, **"склепляла над ними зоряну баню"**. Отже, день і ніч для героя — велике таїнство, оскільки через нього відкриваються таємниці чогось незвичайного, невідомого ще, нового, які пов'язані з процесом творення вічного — **світобудови**. Тому, напевне, вперше за тривалий час герой буде **"спокійно спати"**, оскільки міцні стіни ночі стануть між ним і цілим світом.

Чільне місце у творі посідають описи природи, які передають психологічний стан героя, його почуття, настрої, **"чутку та вразливу душу"**, яка була і в **самого письменника та яку він отримав від своєї матері**. **"Я дістав, власне, їй я завдячую [матері], нахил до всього гарного та любов і розуміння природи"** [2, III, 232—233]. Усе, що пов'язано з природою, для героя **"свята тиша землі"**.

Значне місце в новелі займає образ сонця, що виступає не просто образом-символом, а окремо діючим персонажем. До нього герой звертається як до живої істоти. Звернення нагадує давній язичницький ритуал, коли складали хвалу Сонцю, вважаючи його царем усього живого, оскільки воно давало світло, тепло, родючість, радість. І сам автор зазначає, що звертається до сонця як язичник. За фольклорними переказами та міфами, звернення до сонця символізувало очищення, звільнення тіла від болю та душі від роздвоєння, єднання душі й тіла. Таким чином, в ритуалі звернення до сонця відзначалося єднання тілесного й духовного. Це єднання вказує на встановлення гармонії в собі: між розумом і серцем, тілом і душею, внутрішнім і зовнішнім. У зверненні до сонця зустрічаються такі слова, як: **золотий засів**, що його сіє сонце в душу героя, **зцілющий напій і вогняний напій**, що їх п'є герой та які є показовими деталями для відновлення втрачених сил.

Символічного значення набувають образи птахів. У новелі згадується жайворонка, якого згідно з переказами Сонце посилало, щоб він "замикав" ворота ночі та "відмикав" ворота дня. Із жайворонком пов'язували і схід сонця, після того, як пташка "відмікнула" двері дня. Намагання відтворити спів жайворонка вказує на те, що герой прагне звільнитися від смутку, втоми, негативного ставлення до людей і відновити рівновагу — зачинити двері в минуле та відкрити двері назустріч гармонійному співіснуванню зі світом. Невипадково під час розпізнавання пісні жайворонка вживаються такі слова та словосполучення: **пісня, звуки, б'ють дзьобами в золоту сонця, сіють пісню, витрушує душу з дзвіночків, яскравий звук, співають хори, грають цілі оркестри**, **тягнула вгору невидиму струну, струна тремтіла й звучала, в голосну арфу, грала на струнах симфонію** поля. Інший птах, який згадується у творі, — ворона ("сине небо надвоє розтяли чорні дихаючі крила ворони"). Ворона чи ворон уважалися символом поганого звістки (віщуни небезпеки, нещастя, смерті). Однак у творі зазначається: чим **"чорніші його крила"**, тим **"синіше небо"**. Ця деталь свідчить про те, що герой починає заспокоюватися, втома відпускає його, ніщо не може затмарити його душу.

У Бога-Сонця було багато "золота". Цим золотом уважали всі злакові рослини. Тому у творі часто згадується колосиста нива, а на ній пшениця, жито, ячмінь — символи достатку, багатства, родючості, щастя. І саме серед колосистої та квітучої ниви герой почуває себе багатим. Символами Сонця були срібло і золото. Невипадково під час згадки про сонце, у зверненні до нього або після того, як герой насолодився його сяйвом, вживаються такі слова: **золотий засів, срібна струна, срібне марево, золото сонця, срібна сітка**,

срібна дошка. Також у новелі зустрічаємо і непрямую вказівку на належність до срібла чи золота. Такою є вказівка на **метал** (у переказах інколи згадувалися металеві предмети, які мало Сонце): "струже **метал**" (щось у небі), "**металева** пісня", "**блискають** згуки", "**блищить**, мов шабля" (блиск можна зробити світлі яскраві метали, тобто срібло та золото), "**металева** дошка", "**дзвіночки**" ("а згори сипле та й сипле... витрушує душу з дзвіночків" — говориться про жайворонка); "**арфа**". Світло сонця, як священний і життєдайний вогонь, герой зберігає у вогні, лампі, феєрверках, квітках, сміху дитини, очах коханої. І найпотемніший, найвірніший сховок світла сонця — **у серці**. Це ще одна деталь у творі, оскільки можна зробити висновок, що воно у героя жагуче, чуттєве, вірне, палке, а відтак є символом великої незгасної любові до всього навколишнього: квітів, собак, нив, долини, зозулі, жайворонка. Варто згадати, як герой відпускає собаку з ланцюга, гладить "соболину шерсть ячменів", вдихає "білу піну гречок", будить "сонну воду криниці", слухає "голосну арфу", що "грала на струнах симфонію поля".

Особливого значення набуває образ *неба*. У ньому вбачається не тільки значення високості, далечі, безмежності, а й прародителя роду людського. Невипадково у творі так "багато" неба. Є також згадка про *баню* (небесна баня, зоряна баня). Банею називали зведення, склепіння, купол, небесний звід. А образ зоряного неба (*зоряна баня* у творі) є символом не лише чистоти думок, прагнення до невідомого, високості, величності мети (отже можемо стверджувати, що герой новели є митець). *Зоряна баня* є втіленням Всесвіту, в якому має бути гармонійне співіснування людини з собою, іншими людьми і природою.

Значущим є образ *землі*, який також займає чільне місце у новелі. Земля — символ живого, багатства та родючості. Так само, як і небо, у новелі *багато* землі: герой іде нею, лежить і сидить на ній, милується нею та її рослинністю, відчуває "ясно зв'язок" із нею, бачить власні "прості, безпосередні... стосунки з землею", "всю її, велику, розкішну, створену вже" — всю її герой вміщає в собі. Слово "*стосунки*" вживається зазвичай по відношенню до людини. Однак бачимо, що воно вживте героєм по відношенню до землі. Це свідчить про те, що герой сприймає її як живу істоту, яка приносить йому дарунки, втішає, голубить, лоскоче вусами ячменю, посміхається волошками, дарує "екстракт луки". Образ землі постає не лише в образі золотистої ниви, запашної гречки, а й у вигляді чорного пару. Герой не просто спочиває на землі, а після тривалої втоми "пустив свою душу під чорний пар". У цих словах вчувається набагато більша втома, ніж у землі, хоча він сам зазначає, що земля так само втомлена, як і він. Однак він прагне сховати свою втому в землі, і не лише втому, а й душу, а від землі взяти "спокою й надії", а також спочинку і сили.

Важливим є поєднання образу *неба* і *землі*, що свідчить про розкішність, щедрість, багатство, родючість, силу, змужніння, єднання. Невипадково у творі автором подається згадування про ці образи в паралелі, причому можемо спостерігати їх вживання в одному реченні: **небо** — **земне**, свердлить там **небо** — **вниз** спадають згуки, кидають **з неба на поле**, лежиш **в полі** лицем **до неба**, **на небі** сонце — **серед нив** я, самотній **на землі**, як сонце **на небі**, **від землі** аж **до неба**, натягала другу **з неба на землю**, єднала **небо з землею**, освіжи **небо і землю** тощо. Особливо показовим є той момент, коли герой лежить у полі, на землі, "лицем до неба". Це символізує взяття сили від землі, для того щоб зміцнити тілом і відпочити душею, подолання межі між життєвим (буденним, звичним, повсякденним, що так тяжіє над героєм, — бруд, сморід, страждання, біль, розбиті надії, жорстокість і звірині інстинкти людей,

мерзенність людського існування) й екзистенційним (найбільш суттєвим, важливим, значущим — сонце, небо, луки, поля — все те, що оточує людину, її призначення на землі для добра, сприймання всього навколишнього) і таким чином наблизитися до високого.

Символічне значення має *вода криниці*. Образ води здавна відомий у фольклорі. Однак *вода криниці* має інше значення: вона відкриває таємниці землі, відтак дає силу тілу та відновлює душу, очищує її. Тому вода криниці вважалася священним джерелом. Водам криниць приписували властивості спасіння, очищення, зцілення від недуги, тамування голоду. І саме тому, коли герой "свіжими ранками будив сонну воду криниці", потім "пив її, свіжу, холодну", а згодом "хлюпає нею собі в лице", стає близьким із землею, відчуває з нею тісний зв'язок і в символічному значенні — "очищується" від втоми, страху перед людиною, відроджується душевно і духовно.

Ще одним символічним напоєм, який згадується у творі відразу після води криниці, є *молоко*. Молоко з давнини вважали не простим напоєм, а священним, їжею богів, еліксиром життя, символом відродження і безсмертя. Молоко символізує родинні зв'язки (єднання дитини з матір'ю). До того ж існує повір'я, що людина, яка п'є молоко, входить у череву Матері-Землі, тобто в символічному значенні — відроджується, набуває душевної рівноваги. Невипадково після води герой п'є молоко. П'ючи молоко, герой згадує вику, на якій сиділи "фіолетові метелики цвіту". Слово "*фіолетові*" також набуває символічного значення: символ пізнання та самопізнання, гармонія, духовна сторона життя. Невипадково автор зазначає, що, п'ючи молоко, герой п'є "екстракт луки". *Вода і молоко*, які розглядалися разом, уособлювали поєднання двох протилежностей — земного та небесного, тілесного та душевного, матеріального та духовного. Після молока був хліб. Вода, молоко і хліб символізують силу, здоров'я, життя.

Говорячи про природу, герой олюднює її. Можна виокремити такі ознаки олюднення:

- наділення природи людськими якостями та властивостями;
- звертання;
- розмова з природою та її мешканцями;
- вітання чи прощання.

Природа для героя — це не просто пейзажні замальовки, пережиті враження від побаченого. Вона дихає, голубить, заспокоює, додає сили, відновлює зболілі тіло й душу. Саме тому вона постає живою істотою. І автор зізнавався: "*Хоч мені соромно, але мушу признатися, що більше люблю природу, ніж людей*" [5, 78].

Символічного значення набуває число три, яке неодноразово згадується у творі: три собаки, що супроводжують героя (у фольклорі три собаки були послані Богом-Сонцем для служіння людині, допомоги їй. За фольклорними переказами, колісницю Бога-Сонця супроводжував білий пес), *три річі*, дороги для героя — небо, сонце, весела зелень, *три життєдайних продукти* — вода, молоко, хліб, які також у новелі зазначаються поряд. Такий триєдиний компонент вказує на те, що мають відбутися якісь зміни, щось несподіване. І такі зміни відбуваються не просто з героєм, а й зі струнами його душі. До речі — це є ще однією деталлю твору. На початку твору струни душі були "ослаблі, пошарпані", в кінці твору "натягуються знову", "вони бренькнули навіть... Душа готова, струни тугі, налагоджені, вона вже грає"...

Варто зупинитися на образі собаки. Собака уособлює *три* найважливіші риси: *вірність, пильність, охорону*. Собаці приписувалася цілюща властивість: рятував людину, повертав її до життя, відновлював її сили. Саме ця деталь є показовою, оскільки містить біографічні відомості. Коли письменник відчував душевну втому,

перебуваючи в селі Кононівка, він часто ходив у поле, де колоситься нива. На допомогу йому панська економка давала трьох псів, які супроводжували письменника в години його "intermezzo".

Одним із аспектів дослідження твору може бути час. На початку твору для героя немає межі між днем і ніччю, проте існує минуле й теперішнє. І хоча це різний час для героя, однак межа, яка розділяє ці часові простори, досить тонка, майже непомітна. Минуле гнітить героя. Пам'ять закарбувала страшну картину смерті, свідком якої він став. Минуле — це знайома дама, яка слабувала на серце, дивізія, маленька дірка від кулі, білі мішки, мотузки, 12 повішаних, скидані тіла в ями, собаки, які вигрібають тіла. З часом біль притупився, проте він зробив героя байдужим, згрубілим душею (одного разу під час спогаду позіхнув, а другий раз спогад "заїв стиглою сливою"). Теперішнє ще більш гнітючіше. Місто постає багатоголовим звіром з шумом, стукотом, громом, брудом, пилом, димом, смородом, тисячами чорних ротів (вікна), скреготом фабрик, гуркотом коліс, забрудненим повітрям. І минуле, й теперішнє — це страждання, біль, розбиті надії, сморід, мерзенство, жорстокість і звірячі інстинкти людей. Найбільше його бажання — втекти від "усіх городських вулиць". Де б не перебував герой, йому здається, що "город витягує в поле свою залізну руку і не пускає". Тому й не існує майбутнього. Герой ставить сам собі риторичні запитання, на які не знаходить відповіді. У запитаннях вчувається розпач, розчарування, зневіра, невпевненість. Майбутнє лякає, оскільки в ньому знову зустріч з людиною. Коли на природі душа героя починає відроджуватися, тоді зникає минуле. Згадка про події минулого більше не бентежить душу героя. Минуле відпустило. Помітною є та особливість, як герой сприймає теперішнє. Для нього — це небо, сонце, земля, вода криниці, запах полів, погляд волошок, кування зозулі, прогулянки на свіжому повітрі, безмежний простір неба і ниви. Саме серед ниви герой уперше, хоча і віддалено, побачив людину ("в поле вийшла дрібна біленька цятка"). Тоді й зрозумів, що людина є ніщо серед поля, оскільки "зелені хвилі поглинули її". У майбутньому на героя все ж таки чекає зустріч з людиною. І та зустріч відбулася. І, як зазначає сам герой, він не тікав від людини, а, навпаки, стояв і слухав її розповідь. Вперше людське горе не зловило його й ослаблені до цього струни душі не лопнули, на них, як зазначає герой, можна грати. Майбутня зустріч стала реальністю. У кінці твору зникає межа між часом. Стиранню часових меж сприяла природа. Минуле, теперішнє та майбутнє для героя — це небо, сонце і колосиста нива, які існували, існують і будуть існувати (можна визначити з його звернення до сонця), являє одне суцільне коло: життя — смерть — життя, день — ніч — день, радість — горе — радість та інше. У цьому колі чільне місце відводиться людині. **Людина** — часточка природи ("дрібна біленька цятка"), яка має гармонійно співіснувати сама з собою, іншими людьми, Всесвітом, оскільки "над всім панує тільки ритмічний, стриманий шум, спокійний, певний у собі, як живчик вічності". **"Крила вітряків** роблять в повітрі круг" "з'явився я на світ" — настане час, коли я... розпушусь в нім навіки". "Так буде вічно...так буде вічно..." Минуле, теперішнє і майбутнє для героя — це струна, що "тремтіла й звучала...падала тихо вниз..., еднала небо з землею в голосну арфу і грала на струнах симфонію поля". **Сонце, небо і земля** — вічні. Це те, що було, є і буде одвічно: "...in saecula saeculorum... in saecula saeculorum"... А це і є минуле, теперішнє і майбутнє.

Предметом дослідження твору може бути виокремлення зорових і слухових образів. З цієї метою варто звернутися до уривків: "Мої дні течуть... in saecula saeculorum"... [3, 166—167] і "Коли лежиш у полі лицем до неба... Се було прекрасно" [3, 169—170]. Розглянув-

ши перший уривок, можна зробити висновок, що переважають зорові образи, серед яких видно колір, форми, обриси, якість предмета. Саме завдяки зоровим образам герой відчуває заспокоєння, до нього повертається рівновага. Таким чином, можна стверджувати, що милування природою, спостереження за нею впливає на психолого-емоційний стан героя, повертає до повноцінного життя, позбавляє страху перед людиною. Невипадково ця зустріч з людиною відбувається саме в степу. Це свідчить про те, що степ надає сили герою, підтримує його, робить упевненим. У другому уривку переважають слухові образи. Окрім того, в обох уривках можна бачити такі "звукові" слова: *хлюпають, вітер* ("набиває мені вуха шматками згуків"), *згуки, шум, киплять, колос б'є, прибий, клекотить, кричить, співає, свист, тихий шепіт, дихання, підпадьомкає, бренькнула, співає, сміється, плач* та інші. Така кількість слухових образів указує на те, що душа героя повністю вилікувалася, заспокоїлася. Він здатен не лише відчувати (на початку твору не міг навіть і цього), а й сприймати навколишній світ, його реальність. Сам герой зазначає: "Благословен був спокій моєї душі". Про значущість зорових і слухових образів свідчить і те, що сам герой доволі часто повторює: *бачу, око не бачить, повні очі, побачив, слухаєш, слухаю, "повні вуха маю того дивного гомону поля, того шелесту, шовку, того безупинного, як текуча вода, пересипання зерна"*. Детально розглянувши обидва уривки, доходимо висновку, що степ — це не просто нива чи поле, яким з раннього ранку і до пізнього вечора гуляє героєм. Степ — це жива істота, яка дихає, відчуває, голубить, б'є (колосками по руках), цілує (тими ж самими колосками) тощо. Відтак виконує роль окремого персонажа, чи не найголовнішого, оскільки саме степ повернув героя до життя. Звідси й *intermezzo* — перепочинок, спокій, відродження саме завдяки степу (полю, ниві). Доцільно порівняти образ степу у М. Коцюбинського з гоголівським описом із повісті "Тарас Бульба", який також повертає героїв до реальності, знімає смуток з душі, від чого герої стають жвавішими, радше їдуть степом. Дослідивши використання слухових образів, доходимо висновку, що автор неодноразово вживає такі слова, як *струни, арфа, симфонія, оркестр*, які також набувають символічного значення. Спочатку ці слова героєм пов'язує з дивовижною музикою поля, так само, як і всі слухові образи. Однак це була незвичайна музика. Вона зачепила найтонші струни душі героя, *"струни моєї душі"*, як він сам говорить. Ці струни, що *"ослабли, пошарпані грубими пучками* (знову бачимо образ людини — грубої, безжальної), *тепер натягуються знову. Чуєте? Ось вони бренькнули навіть. Душа готова, струни тугі, налагоджені, вона вже грає"*.

Таким чином, музика поля перелилася в душу. І не просто перелилася. Музика поля і музика душі злилися в одну чудову мелодію — мелодію життя. Під впливом цієї мелодії, яка повністю полонила героя, він знову йде назустріч "городу", який уже "простяг свою залізну руку". Однак героя уже не лякає ні ця рука, ні люди, поміж яких він іде.

Значне місце у творі займає колір. Це не просто гама відтінків. Колір несе психологічне навантаження. Він передає настрій, почуття, розкриває внутрішній світ. На початку твору є згадка про чорний колір, що вказує на пригнічений, гнітючий, хворобливий стан. Цей стан підтверджується спогадом про минуле. Під час спогаду з'являється *білий колір та його відтінок* ("образ людей, блідих, невиразних"). Бліді образи людей з'являються до героя з gobеленів, дзеркал, матраців. Це тіні померлих. Тому слово *"блідий"* вказує на смерть. Далі з'являються *"білі мішки"* і *"ряд білих мішків"*. Це вже не просто смерть. Вона конкретизується героєм. Це повішані люди, яким надівали на голови мішки, щоб не бачили смерть. І від цього

спогаду лице героя стає білим. Згодом знову буде згадуватися білий колір, однак значення його дещо інше. Поряд із білим вживається червоний колір. Спогад про минуле асоціюється у героя з червоними очима, кров'ю, кривавою жорстокістю, кривавою марою. У даному контексті цей колір означає агресію, жорстокість, розправу. Як тільки герой опиняється серед ниви, відразу переважають синій та його відтінки (голубий, блакитний), зелений, білий кольори. Слово "зелений" у новелі частіше стосується до рослинності: зелений хліб, зелені хвилі (ниви), одна зелена (половина — ниви), зелені руки, зелені береги, зелені хвилі, зелений серпанок. Можемо спостерігати, як герой заспокоюється, сили його відновлюються, стан поліпшується, адже зелений колір має лікувальні властивості. Говорячи про небо, герой зазначає, що воно синє, блакитне, синіше, а також є вказівка на колір волошок, хоча і непряма: "Вони хотіли бути як небо і стали як небо" (мається на увазі синього кольору). Також згадується льон, що "тихо пливе блакитними річками". Синій колір — це колір неба, тому він заспокоює героя, відновлює його сили, до того ж очищує його душу і встановлює гармонію. Помітною є така деталь: коли герой говорить про небо, він згадує сонце: "дві половини — одна зелена, друга блакитна — й замкнули у собі сонце", "на небі сонце". Для героя це також колір глибокого спокою, таємниці та вічності. Показовим є той епізод, коли герой намагається розкрити таємницю жайворонкового співу, що "свердлить там небо", а згодом "голоси... спадають небесні". Лежачи "лицем до неба", а потім сідаючи і заплющуючи очі, герой прагне все ж таки розгадати, як співають ці ранкові пташки: "Б'ють дзьобиками в золото сонця? Грають на його проміннях, наче на струнах? Сіють пісню на дрібне сито і засівають нею поля?" Відтепер герой бігає в поле й годинами слухає, "як в небі співають хори, грають цілі оркестри" — ознака того, що герой заспокоюється. Він бачить, як "поле...лиш котить та й котить зелені хвилі й хлюпає ними аж в краї неба", відчуває, як пісня жайворонка "будить жадобу" — "чим більше слухаєш, тим більше хочеться чути", щасливий від того, що зустрічається з сонцем. І відчуває, що "над всім панує тільки ритмічний, стриманий шум, спокійний, певний у собі, як живчик вічності". І "так буде вічно".

У творі часто зустрічається білий колір. На початку цей колір асоціювався у героя зі смертю. Під час прогулянок героя супроводжують три вівчарки, про яких зазначається: білі собаки, білі вівчарки, білі хутряні ногавиці, білі колони (ноги собаки), як троє білих ведмедів. У полі герой також бачить білі кольори: біленька цятка (в полі), біла піна гречок, білий пахучий напій тощо. І це невипадково. Білий колір є символом сонця (білі коні запряжені в колісницю Бога-Сонця, білий пес), а відтак космосу, означає чистоту етичних і духовних засад, стабільність, рівновагу. Можемо спостерігати чистоту етичних помислів, коли герой розмовляє з людиною, відновлення сили, коли герой п'є "білий пахучий напій" — молоко, встановлення рівноваги, коли герой іде "поміж люди".

Ирина Небеленчук . Эмоциональный диалог как способ раскрытия внутреннего мира героя в новелле М. Коцюбинского "Intermezzo"

В исследовании раскрыты внутренний мир героя, его состояние, настроение, переживания с помощью эмоционального диалога. Показано значение художественных образов, деталей для понимания эмоционально-психологического состояния героя, освещены особенности времени и пространства. На конкретных примерах раскрыты особенности работы над новеллой.

Ключевые слова: психологизм, поэзия в прозе, импрессионизм, психологическая новелла, персонификация, эмоциональное состояние, гармония.

Iryna Nebelenchuk. Emotional dialogue as a means of disclosing inner world of the character in a short story of Mychailo Kotzubynskiy "Intermezzo"

The object of investigation in this article constitute the inner world of the character, as well as his emotional state, moods and feelings. The essence of artistic images and details is shown in their accordance to understanding of the emotional and psychological state of the character in time and place location. Specifics of the short story analysis is shown by concrete examples.

Key words: psychologism, poetry in prose, psychological short story, personification, emotional state and harmony.

Сприймання тексту ускладнюється тим, що в ньому відсутній ланцюжок послідовних подій, а навпаки: на початку твору спостерігається перебіг подій. Щоб читачі могли проїнятися настроєм твору, переживаннями героя, окремі уривки варто зачитати в супроводі музичних творів К. Дебюссі "Прелюдія до "Післяполуденного відпочинку фавна", "Звуки й аромати розвиваються у нічному повітрі", М. Равеля "Гра води", Ф. Прокоф'єва "Отчаяние", "Наваждение", які увиразнюють внутрішній стан героя, та порівняти з репродукціями картин К. Моне "Імпресія. Схід сонця", "Тополі", "Сніданок на траві" (за вибором), В. Хмелюка "Вечір на півдні", П. Сезана "Долина Уазе", В. Серова "В садибі Домотканово", а також полотнами К. Піссаро, Е. Дега, О. Ренуара, Е. Моне. Окремі епізоди новели можна порівняти з ілюстраціями художника І. Філонова. Доцільним буде читання та порівняння вірша М. Рильського "Коцюбинський" з твором.

Твори М. Коцюбинського самобутні, неповторні, відзначаються неординарністю стилю та зображенням сильних характерів і, як зазначає І. Франко, "назавсідги врзаються в пам'ять читача — так вони ярко і пластично змальовані автором" [6, 344]. "Коцюбинський став людиною високої духовної культури" [2], "створив справжні шедеври, що піднесли українську прозу на вищий ідейно-художній рівень" [1, 5].

Запропоновані матеріали не вичерпують можливостей роботи над новелою М. Коцюбинського. Дослідження може бути спрямоване на виявлення імпресіоністичних мотивів у творі та своєрідності стилю письменника. Науково-методичні розвідки можуть бути спрямовані на роботу з назвою твору ("intermezzo" в музиці, цикл "Ліричне інтермеццо" Генріха Гейне, перекладене І. Франком і Лесею Українкою.) Предметом досліджень може стати спостереження над:

— синтаксисом: запитальні та окличні речення, незакінчені й уривчасті речення, інверсії (порушення порядку слів у реченні);

— лексикою: вживання діалектних, просторічних, старовживаних слів, русизмів, народних висловів;

— морфологією: вживання дієслів, прикметників, займенників тощо.

Література

1. Грицюта М. Михайло Коцюбинський: Літературний портрет / М. Грицюта / [вид. 2-е, доп. та пер.]. — К.: Державне видавництво художньої літератури, 1961. — 144 с.
2. Горький М. Літературно-критичні статті. — К.: Держлітвидав України, 1951. — С. 443.
3. Коцюбинський Михайло. Збірка творів / [Укладання та передмова канд. філолог. наук Наталія Левченко, рец. Наргіс Гафурова. — Х.: Прапор, 2008. — 336 с.
4. Коцюбинський М. Твори в трьох томах. — К.: Держлітвидав України, 1956. — Т. III. — С. 232—233, 244.
5. Михайло Коцюбинський у школі / [Упоряд. і відпов. ред. Н. І. Падалка]. — К.: Радянська школа, 1966. — 200 с.
6. Франко І. Літературно-критичні статті. — К.: Держлітвидав України, 1950. — С. 344.